

DAWID MIELNIK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

PROBLEM WEWNĘTRZNEJ NIESPÓJNOŚCI NORM PRAWNYCH MOTU PROPRIO *TRADITIONIS CUSTODES* CO DO CELEBRANSU I KORZYSTANIA Z TRADYCYJNYCH KSIĄG LITURGICZNYCH W ŚWIELE KANONÓW 17, 18, 20 KPK Z 1983 R.

1. Wprowadzenie. 2. Zgoda na celebrowanie Mszy tradycyjnej według art. 4–5 *Traditionis custodes* a specyficzna grupa kapłanów nieujęta w dokumencie Franciszka. 3. Korzystanie z innych niż Mszał tradycyjnych ksiąg liturgicznych a *Traditionis custodes*. 4. Podsumowanie

Słowa kluczowe: Msza Święta, liturgia, księgi liturgiczne, *Traditionis custodes*, *Summorum Pontificum*, wykładnia prawa kanonicznego

1. WPROWADZENIE

Publikacja *Traditionis custodes* wzbudziła silne emocje zwłaszcza w środowiskach tradycji katolickiej działających na podstawie indultu. Tradycyjne wspólnoty związane z lefebrystami czy sedewakantystami przyjęły dokument papieża Franciszka raczej spokojnie i, co ciekawe, raczej podchodziły do niego pozytywnie. Wśród różnych analiz tego pisma znalazły się również takie, które ukazywały pewne chropowatości czy niekonsekwencje zawartych tam regulacji. Dwa problemy zostaną szczegółowiej omówione w niniejszej pracy.

Celem niniejszego opracowania będzie próba ukazania i wyjaśnienia przyczyny wewnętrznej niespójności norm prawnych obecnych w motu proprio *Traditionis custodes* papieża Franciszka dotyczących z jednej strony osoby celebransu, z drugiej zaś zakresu korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych¹. Ten problem zostanie podjęty w świetle kanonów 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Opracowanie zostanie ustrukturyzowane w obrębie dwóch części. Najpierw podjęty

¹ Kwestie dotyczące możliwości sprawowania sakramentu małżeństwa w tradycyjnym rycie zostały podjęte w: D. Pietras, *Te ecclesiastical discipline of the celebration of marriage according to the books of the Roman Rite of 1962 after the Second Vatican Council according to the motu proprio Summorum Pontificum and Traditionis custodes*, *Ius Matrimoniale* 2023, 34/2, 129–164.

zostanie temat zgody na celebrację Mszy tradycyjnej, opartej na kluczowych art. 4–5 *Traditionis custodes*. Następnie przeanalizowany będzie problem zakresu korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych.

2. ZGODA NA CELEBRACJĘ MSZY TRADYCYJNEJ WEDŁUG ART. 4–5 *TRADITIONIS CUSTODES* A SPECYFICZNA GRUPA KAPŁANÓW NIEUJĘTA W DOKUMENCIE FRANCISZKA

Do kluczowych z perspektywy postawionego problemu badawczego fragmentów *Traditionis custodes* należą art. 4–5. Artykuł 4 motu proprio stanowi, że „Prezbiterzy wyświęceni po opublikowaniu niniejszego Motu Proprio, którzy chcą celebrować według Missale Romanum z 1962 r., muszą zwrócić się z formalną prośbą do biskupa diecezjalnego, który przed udzieleniem zezwolenia skonsultuje się ze Stolicą Apostolską”, z kolei w art. 5 postanowiono, że „Prezbiterzy, którzy już celebrują według Missale Romanum z 1962 r., poproszą biskupa diecezjalnego o pozwolenie na dalsze korzystanie z tego uprawnienia”.

Cytowany artykuł 4 reguluje sytuację kapłanów spełniających trzy warunki: 1) pragnących celebrować według Mszału rzymskiego w edycji typicznej Jana XXIII, 2) niecelebrujących jak dotąd według wcześniejszych ksiąg liturgicznych oraz 3) wyświęconych na prezbiterów po opublikowaniu *Traditionis custodes*. Jako że motu proprio weszło w życie 16 lipca 2021 r., dotyczy to kapłanów wyświęconych po tym dniu. Z kolei cytowany artykuł 5 dotyczy kapłanów spełniających trzy następujące warunki: 1) pragną celebrować według Mszału w edycji typicznej z 1962 r., 2) już uprzednio celebrowali według starszych ksiąg liturgicznych oraz 3) zostali wyświęceni na prezbiterów przed wejściem w życie analizowanego motu proprio². A zatem, punktami różnicującymi obydwie grupy jest: 1) czas wyświęcenia oraz 2) fakt uprzedniego celebrowania według starszych ksiąg liturgicznych.

Status obydwu grup prezbiterów jest różny co do poziomu skomplikowania otrzymania zgody na celebrowanie według Mszału Jana XXIII (pozwolenie mają otrzymać albo bezpośrednio od Stolicy Apostolskiej, albo od biskupa diecezjalnego), niemniej nie to jest zasadniczą niekonsekwencją tego dokumentu. Otóż najwyższy prawodawca kościelny nie rozpatruje jeszcze jednego przypadku, różnego od dwóch wymienionych. Co w sytuacji księży, którzy (1) pragną celebrować według starszych ksiąg liturgicznych, (2) jak dotąd nie celebrowali według Mszału rzymskiego w edycji typicznej Jana XXIII oraz (3) zostali wyświęceni przed 16 lipca 2021 r.³. Formalnie takich kapłanów nie dotyczy ani norma prawna zapisana w art. 4 motu proprio, ani ta skodyfikowana w art. 5 *Traditionis custodes*.

² Ten warunek nie jest ujęty wprost, ale wynika w sposób konieczny z zapisu motu proprio.

³ Zgodnie z zasadami prawdopodobieństwa teoretycznie z dwóch zmiennych dwuargumentowych można by utworzyć cztery przypadki, niemniej w tej sytuacji trzeba mieć na uwadze fakt przyjęcia święceń prezbiteratu jako okoliczność konieczną możliwości celebrowania według starszych ksiąg liturgicznych, stąd utworzenie wszystkich czterech przypadków jest bez sensu.

Teoretycznie można by odwołać się do ogólnej intencji motu proprio, by ustalić przynależności wyodrębnionej trzeciej grupy kapłanów do jednej z dwóch grup wymienionych literalnie w *Traditionis custodes*. Argumentacja mogłaby zatem mieć następujący przebieg. Analizowany dokument papieski został wydany w celu wprowadzenia ograniczeń w swobodnym posługiwaniu się tradycyjnymi księgami liturgicznymi. Intencja papieża została bardzo wyraźnie i dość jednoznacznie wyrażona w liście towarzyszącemu publikacji motu proprio: „Wskazania dotyczące postępowania w diecezjach są podyktowane głównie dwiema zasadami: z jednej strony, aby zadbać o dobro tych, którzy się zakorzenili w uprzedniej formie celebracji i potrzebują czasu na powrót do Rytu Rzymskiego promulgowanego przez świętych Pawła VI i Jana Pawła II; z drugiej strony, aby powstrzymać tworzenie nowych parafii personalnych”.

A zatem *ratio legis* wprowadzenia *Traditionis custodes* jest jasny – wolą papieża jest zatrzymanie rozwoju grup przywiązanych do tradycji katolickiej i stopniowe ich „odzyskiwanie” dla liturgii promulgowanej w odnowionych księgach liturgicznych. W tym kontekście na analizowane motu proprio należy patrzeć w kategoriach dokumentu przejściowego – nie jest on finalnym stanem kodyfikacji w zakresie dostępu do tradycyjnej liturgii rzymskiej, ale stanem przejściowym, który w zamyśle papieża ma w pewnym momencie przestać obowiązywać.

Skoro zatem *ratio legis* dokumentu papieskiego ma wyraźny charakter ograniczający, co do czego nie ma żadnych wątpliwości, to tym samym w tym właśnie kluczu należy odczytywać przypadki wątpliwe lub nieokreślone w sposób wyraźny w tekście dokumentu. W związku z tym, kapłani, którzy 1) pragną celebrować według starszych ksiąg liturgicznych, 2) jak dotąd nie celebrowali według Mszału rzymskiego w edycji typicznej Jana XXIII oraz 3) zostali wyświęceni przed 16 lipca 2021 r., powinni zostać sklasyfikowani do grupy prezbiterów wyróżnionej w art. 4 *Traditionis custodes*. Konsekwentnie zgodę na celebrację powinni oni otrzymywać od Stolicy Apostolskiej, a nie od biskupa diecezjalnego.

Faktycznie jednak interpretacja tego rodzaju kłóci się z nadrzędnymi zasadami interpretacji dokumentów kościelnych z kanonów 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Pierwszy z przywołanych kanonów stanowi, że „Ustawy kościelne należy rozumieć zgodnie z własnym znaczeniem słów, rozważanym w tekście i kontekście; jeżeli pozostaje ono wątpliwe i niejasne, należy odwołać się do miejsc paralelnych, gdy takie są, do celu i okoliczności ustawy oraz do zamysłu ustawodawcy”, drugi, że „Ustawy, które ustanawiają kary albo ograniczają swobodne wykonywanie uprawnień, albo zawierają wyjątek od ustawy, podlegają ścisłej interpretacji”, a trzeci, że „Późniejsza ustawa uchyla wcześniejszą albo ją zmienia, jeżeli wyraźnie to postanawia albo jest jej wprost przeciwna, albo porządkuje w całości przedmiot wcześniejszej ustawy; jednak ustawa powszechna nie zmienia w niczym prawa partykularnego albo szczególnego, chyba że co innego jest w prawie wyraźnie zastrzeżone”.

Aplikując zatem zarysowany powyżej problem do normy prawnej kanonu 17, można by było pokusić się o stwierdzenie, że przecież ten kanon wyraźnie wspomina o konieczności odwołania się do intencji prawodawcy, która w tym przypadku jest oczywista i wynika bezpośrednio z tekstu. Problem jednak polega na tym, że owo odwołanie należy zastosować wtedy, gdy dokument pozostaje niezrozumiały po zastosowaniu

wykładni gramatycznej⁴. Tymczasem analizowane normy prawne *Traditionis custodes* są bardzo jasne i jednoznaczne na poziomie „znaczenia słów rozważanych w tekście i kontekście” i nie potrzebują dalszego odniesienia do ich poprawnej wykładni.

Z kolei aplikacja normy prawnej kanonu 18 do przedstawionego problemu również nie rozwiązuje go w sposób satysfakcjonujący⁵. Analizowane zapisy motu proprio ewidentnie mają charakter ograniczający swobodne wykonywanie uprawnień. Widać to jeszcze wyraźniej zwłaszcza przy zestawieniu tych norm z przepisami *Summorum Pontificum*. W związku z tym aplikowanie normy prawnej kanonu 18 do art. 4–5 *Traditionis custodes* jest intuicyjne i nie budzi wątpliwości. Skoro zatem te artykuły muszą być interpretowane w sposób ścisły, przypadek wyróżnionej grupy kapłanów, nieopisany bezpośrednio w motu proprio, również musi podlegać ścisłej interpretacji. A przy jej zastosowaniu należy przyjąć, że skoro literalnie Ojciec Święty nie zobowiązuje ich do otrzymania zgody od Stolicy Apostolskiej lub biskupa diecezjalnego na celebrowanie Mszy Świętej według Mszału Jana XXIII, to tym samym nie muszą oni otrzymywać żadnej zgody⁶.

Wreszcie aplikacja kanonu 20 do wyodrębnionej grupy kapłanów również nie rozwiązuje w sposób satysfakcjonujący zaobserwowanej aporii⁷. Późniejszy dokument, jakim jest *Traditionis custodes*, nie uchylił *Summorum Pontificum*, a zatem nie ma zastosowania pierwszy przypadek⁸. Co prawda, Franciszek trzykrotnie przywołuje literalnie motu proprio Benedykta XVI, ale nigdy literalnie nie stwierdza, że jest on odwołany. W art. 8 stanowi, że „Wcześniejsze normy, instrukcje, zezwolenia i zwyczaje, które nie są zgodne z postanowieniami niniejszego motu proprio, zostają uchylone”, niemniej nie dotyczy to *Summorum Pontificum* jako całości, a jedynie tych jego zapisów, które są niezgodne z *Traditionis custodes*⁹. Przypadek wyodrębnionej grupy kapłanów tymczasem nie jest literalnie niezgodny z motu proprio Franciszka. Z tego samego powodu nie ma zastosowania druga sytuacja¹⁰ – normy prawne *Traditionis custodes* nie są wprost przeciwne przywilejom nadanym powszechnie mocą *Summorum Pontificum*, a formalnie nieodwołanym przez motu proprio Franciszka względem wyróżnionej grupy kapłanów. Wreszcie zastosowania nie ma również trzecia sytuacja¹¹, ponieważ dokument z 2021 r. nie uporządkował w całości zagadnień związanych z dostępem kapłanów do tradycyjnej liturgii¹².

⁴ Zob. T. Pawluk, *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Olsztyn 1985, 231; E. Szafranowski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985, 157. Por. łacińską frazę *quae si dubia et obscura manserit*.

⁵ Por. P. Majer, *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, 79; tenże, *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wydanie 2, Warszawa 2023, 65.

⁶ Zwłaszcza w zestawieniu tego z wytycznymi motu proprio *Summorum Pontificum*.

⁷ Por. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York 2000, 81; J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. I, *Normy ogólne*, Poznań 2003, 75.

⁸ „[...] jeżeli wyraźnie to postanawia”.

⁹ Gdyby było inaczej, prawodawca powinien to wyraźnie napisać na wzór kan. 6 § 1, nr 1 Kodeksu Jana Pawła II.

¹⁰ „[...] albo jest jej wprost przeciwna”.

¹¹ „[...] albo porządkuje w całości przedmiot wcześniejszej ustawy”.

¹² Czego dowodem jest choćby publikacja *Responsa ad dubia*, 4 grudnia 2021 r., gdzie podjęto zupełnie nowe zagadnienia, które nie były regulowane w *Traditionis custodes*.

W świetle aplikacji powszechnych zasad prawa, określonych w przywołanych kanonach 17, 18 i 20 względem motu proprio Franciszka do sytuacji kapłanów, którzy 1) pragną celebrować według starszych ksiąg liturgicznych, 2) jak dotąd nie celebrowali według Mszału rzymskiego w edycji typicznej Jana XXIII oraz 3) zostali wyświęceni przed 16 lipca 2021 r., należy stwierdzić, że nie ma przekonujących reguł kanonicznych, które pozwoliłyby na wewnątrznie spójne rozwiązanie zaobserwowanej aporii, tzn. tak, żeby koherentnie pogodzić oczywistą intencję Franciszka i określony w *Traditionis custodes* wymóg uzyskania zgody na celebrowanie według starszych ksiąg liturgicznych przez kapłanów spełniających łącznie powyższe warunki.

W obliczu takiej niekonsekwencji tym bardziej zastanawiające jest to, że nawet wspomniane *Responsa ad dubia* z 4 grudnia 2021 r. również nie rozwiązują tego problemu, choć do tego czasu przedstawiona niekonsekwencja powinna już być powszechnie znana¹³. Co prawda wśród podejmowanych problemów jeden dotyczy zgody na celebrowanie według starszych ksiąg, niemniej nie jest rozpatrywany problematyczny przypadek, ale jeden z tych wymienionych już literalnie w motu proprio Franciszka.

3. KORZYSTANIE Z INNYCH NIŻ MSZAŁ TRADYCYJNYCH KSIĄG LITURGICZNYCH A *TRADITIONIS CUSTODES*

Motu proprio Franciszka spośród ksiąg liturgicznych Kościoła wymienia wyraźnie jedynie Mszał rzymski. W *Traditionis custodes* nie pojawiają się zatem żadne bezpośrednie odniesienia do Pontyfikału, Rytuału, Brewiarza czy Martyrologium¹⁴. Wszelkie regulacje tego dokumentu papieskiego *expressis verbis* dotyczą zatem jedynie Mszału. Zupełnie inaczej sytuacja przedstawia się w *Summorum Pontificum* Benedykta XVI, gdzie w art. 9 § 1 papież wyraził zgodę na posługiwanie się tradycyjnym Rytuałem, w art. 9 § 2 – tradycyjnym Pontyfikałem, a w art. 9 § 3 – tradycyjnym Brewiarzem. Do tego jeszcze należy odnieść się do punktu 35 Instrukcji dotyczącej zastosowania Listu apostolskiego Motu Proprio *Summorum Pontificum* z 30 kwietnia 2011 r., w którym to punkcie papieska Komisja Ecclesia Dei zezwoliła na posługiwanie się *Caeremoniale Episcoporum* obowiązującym w 1962 r.¹⁵. Zestawienie norm prawnych *Traditionis custodes* z przepisami motu proprio Benedykta XVI i Instrukcji dotyczącej zastosowania Listu apostolskiego Motu Proprio *Summorum Pontificum* rodzi zatem kolejny problem: czy Franciszek ograniczył korzystanie z innych niż Mszał ksiąg liturgicznych?

¹³ Problem statusu prawnego *Responsa ad dubia* został podjęty w: D. Pietras, *Dyscyplina sprawowania liturgii z 1962 roku według motu proprio „Traditionis custodes” papieża Franciszka oraz „Responsa ad dubia” Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (cz. 1)*, *Annales Canonici* 2023, 19, 91–114.

¹⁴ Jedynie art. 1 ogólnie wspomina o księgach liturgicznych promulgowanych po Soborze Watykańskim II jako jedynym wyrazie *lex orandi*. Faktycznie jednak, jak zostanie pokazane za chwilę, nie należy tego interpretować w sposób rozszerzający, jakoby ten zapis dotyczył regulacji ksiąg innych niż Mszał rzymski.

¹⁵ Warto mieć świadomość tego, że ostatnią edycją typiczną przedsoborowego *Caeremoniale Episcoporum* była edycja Leona XIII.

Ponownie w odpowiedzi na tak postawiony problem należy sięgnąć do przywołanych zasad zawartych w kanonach 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II i aplikować je do rozważanego przypadku. Pierwszy z przywołanych kanonów dotyczył zasady rozumienia dokumentów kościelnych. Własne znaczenie słów zawartych w motu proprio Franciszka jest zrozumiałe i niebudzące wątpliwości: Ojciec Święty kodyfikuje zasady korzystania z Mszału rzymskiego promulgowanego przez Jana XXIII, a zatem w tzw. edycji typicznej z 1962 r. Treść *Traditionis custodes* jest w tej materii jednoznaczna i nie wprowadza żadnych wątpliwości. A zatem, ponownie nie ma konieczności odwoływania się do miejsc paralelnych, okoliczności wydania dokumentu czy intencji prawodawcy. Z drugiej strony, ponownie bardzo trudno jest nie odnieść wrażenia, że ta interpretacja wynikająca bezpośrednio z tekstu motu proprio stoi w zdecydowanej opozycji do intencji papieża, wyrażonej w liście towarzyszącym publikacji *Traditionis custodes*¹⁶.

Odnosnie do kanonu 18 ponownie należy stwierdzić, że motu proprio Franciszka ogranicza swobodne wykonywanie uprawnień nabytych na mocy uprzedniego dokumentu Benedykta XVI, a zatem norma prawna tego kanonu ma zastosowanie do *Traditionis custodes*. W takim razie, przy zastosowaniu ścisłej interpretacji motu proprio Franciszka, trudno jest uznać, że zakazuje ono posługiwanie się tradycyjnymi Rytuałem, Pontyfikałem, Brewiarzem czy Ceremonialem biskupim, skoro te uprawnienia zostały wyraźnie przyznane za pontyfikatu Benedykta XVI i nie zostały jednoznacznie odwołane w *Traditionis custodes*. Mało tego, sam dokument nie czyni do nich żadnej bezpośredniej aluzji.

Wreszcie w przypadku kanonu 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. również należy stwierdzić, że nie ma podstaw aplikowania norm prawnych wynikających z tego kanonu do dokumentu Franciszka. Jak już zauważono na wcześniejszym etapie analiz, *Traditionis custodes* nie odwołuje *Summorum Pontificum* w sposób bezpośredni, co do korzystania z ksiąg liturgicznych innych niż Mszał rzymski nie jest z nią sprzeczna ani nie porządkuje w całości problematyki zakresu korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych. Tak więc w świetle tego kanonu i dosłownej interpretacji motu proprio Franciszka czysto teoretycznie ciągle jest możliwe korzystanie np. z Rytuału Rzymskiego w edycji typicznej Piusa XII, Pontyfikału Rzymskiego w edycji typicznej Jana XXIII, Brewiarza Rzymskiego w edycji typicznej Jana XXIII czy Ceremoniału biskupiego w edycji typicznej Leona XIII.

W przypadku problematyki korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych obowiązkowo należy uwzględnić *Responsa ad dubia* z 4 grudnia 2021 r. W tym dokumencie bowiem, uściślającym to, jak należy interpretować *Traditionis custodes*, problematyka korzystania z ksiąg liturgicznych została uszczegółowiona.

¹⁶ „Wskazania dotyczące postępowania w diecezjach są podyktowane głównie dwiema zasadami: z jednej strony, aby zadbać o dobro tych, którzy się zakorzenili w uprzedniej formie celebracji i potrzebują czasu na powrót do Rytu Rzymskiego promulgowanego przez świętych Pawła VI i Jana Pawła II; z drugiej strony, aby powstrzymać tworzenie nowych parafii personalnych”.

Tego zagadnienia dotyczy drugie z pytań przedstawionych Stolicy Apostolskiej¹⁷. Generalnie odpowiedź udzielona przez prefekta Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów zmierza w kierunku ukazania tradycyjnego Pontyfikału Rzymskiego jako całkowicie zniesionego w Kościele łacińskim, nawet w przypadku kanonicznie erygowanych parafii personalnych¹⁸. Teoretycznie oznacza to zatem całkowitą niemożność bierzmowania oraz święceń według tradycyjnego rytu¹⁹. Warto podkreślić, że jest to regulacja całkowicie nieobecna w *Traditionis custodes*. A zatem w świetle poczynionych uprzednio analiz odnośnie do odczytania motu proprio Franciszka w świetle norm prawnych kanonów 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. można stwierdzić, że pomiędzy 16 lipca 2021 r. a 4 grudnia 2021 r. korzystanie z Pontyfikału Rzymskiego promulgowanego przez Jana XXIII nie było prawnie zabronione.

Bardziej złożone są regulacje dotyczące Rytuału Rzymskiego²⁰. Co do zasady prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów zabrania korzystać z *Rituale Romanum* sprzed reformy Soboru Watykańskiego II, niemniej w przypadku kanonicznie erygowanych parafii personalnych stwierdza on, że istnieje taka możliwość. W tym przypadku należy posługiwać się edycją typiczną Piusa XII. Ponownie tego rodzaju regulacja była całkowicie nieobecna w motu proprio Franciszka. Znowu zatem ma zastosowanie przywołany wniosek, że między 16 lipca 2021 a 4 grudnia 2021 r. korzystanie z Rytuału Rzymskiego w edycji typicznej z 1952 r. nie było prawnie zabronione.

W tym momencie jednak pojawia się niebagatelny problem. Edycja typiczna Rytuału rzymskiego z 1952 r. daje bowiem prezbiterom możliwość udzielenia bierzmowania, dokładnie przedstawiając obrzęd tego sakramentu²¹. A zatem czysto teoretycznie dochodzi do sytuacji, w której sprawowany jest obrzęd związany raczej z zakazanym Pontyfikałem²², co wydaje się wewnętrznie niespójne w obrębie odpowiedzi prefekta. Teoretycznie można by bronić wewnętrznej spójności analizowanych norm przez odwołanie się do następującego zdania z dokumentu: „Należy pamiętać, że formuła sakramentu bierzmowania została zmieniona dla całego

¹⁷ „Czy jest możliwe, zgodnie z postanowieniami Motu proprio *Traditionis custodes*, sprawowanie sakramentów z użyciem *Rituale Romanum* i *Pontificale Romanum* sprzed reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II?”.

¹⁸ W teorii zatem oznacza to niemożność posługiwania się zarówno ostatnią edycją typiczną tradycyjnego Pontyfikału, jak również kolejnymi. Zob. *Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*, Città del Vaticano 2008; *Pontificale Romanum. Editio princeps (1595–1596)*, Città del Vaticano 1997; *Pontificale Romanum jussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII Pontificibus Maximis recognitum et castigatum*, Mechlinia 1895.

¹⁹ Teoretycznie, ponieważ, jak zostanie pokazane, ta norma prawna nie jest wewnętrznie spójna.

²⁰ Zob. *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi jussu editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad normam codicis juris canonici accommodatum SSmi D. N. Pii Papae XII auctoritate ordinatum et auctum*, 1952; *Rituale Romanum Pauli V Pont. Max. Iussu editum*, Città del Vaticano 2004,

²¹ Ta możliwość, jak również opis obrzędu, były obecne również w edycji typicznej Piusa XI, przy czym w tamtym przypadku prawodawca przewidział jedynie jedną okoliczność sprawowania tego sakramentu przez prezbitera, podczas gdy Rytuał Piusa XII dopuszczał dwie okoliczności.

²² Oczywiście obrzęd bierzmowania dokonywany przez prezbitera różni się nieznacznie od tego dokonywanego przez biskupa, niemniej generalnie te rytmy wyglądają bardzo podobnie.

Kościół łaciński przez św. Pawła VI Konstytucją apostolską *Divinae consortium naturae*". Próba obrony szłaby zatem w kierunku pokazania, że w *Responsa ad dubia* wyraźnie akcentuje się fakt zmiany sakramentalnej formuły bierzmowania, co w domyśle ma oznaczać, że prezbiter udzielający tego sakramentu na podstawie zgody biskupa diecezjalnego, ma posługiwać się *Ordo confirmationis* Pawła VI.

Problem tego rodzaju interpretacji jest oczywisty – nawet jeżeli jest ona zgodna z całym duchem motu proprio Franciszka i *Responsa ad dubia*, to jednak na podstawie analizowanych norm prawnych kanonów 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II nie może być ona zastosowana. Poza tym nawet gdyby w tym przypadku uczynić wyjątek i mimo wszystko w ten sposób zinterpretować tę normę prawną, to ciągle dochodzi do wewnętrznej niespójności. Przywołane zdanie bowiem wyraźnie mówi tylko o formule sakramentalnej, nie zaś o samym obrzędzie bierzmowania. A zatem prezbiter jedyne, co musiałby zmienić względem ceremonii przedstawionej w *Rituale Romanum*, to forma sakramentu. W celu zrozumienia istniejącego problemu należy wiedzieć, że w ramach obrzędu przewidziane jest upomnienie wygłaszane przez prezbitera na początku ceremonii, w którym to upomnieniu szafarz poucza mających przyjąć bierzmowanie, że zwyczajnym szafarzem drugiego sakramentu inicjacji chrześcijańskiej jest biskup. Oczywiście tego rodzaju upomnienie w żaden sposób nie jest spójne z Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1983 r., który już takiego rozróżnienia nie przyjmuje²³.

Zupełnie innym problemem jest to, że jeżeli prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów pozwolił w pewnych przypadkach na posługiwanie się tradycyjnym Rytuałem, to konsekwentnie pozwolił on na udzielanie chrztu według tradycyjnej formy. Tymczasem tradycyjny ryt przewiduje namaszczenie chrzczonego olejem katechumenów, którego konsekracja w liturgii zreformowanej nie jest już obligatoryjna i przykładowo w Polsce nie ma ona miejsca. A zatem żeby w ogóle można było sprawować chrzest w tradycyjnym rycie, prefekt powinien nałożyć na biskupów prawny obowiązek konsekrowania oleju katechumenów²⁴. Co prawda *Ordo benedicens oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi Chrisma*²⁵ teoretycznie pozwala prezbiterom na samodzielne błogosławienie oleju katechumenów, niemniej rubryka wyraźnie stanowi, że ma to następować w przypadku chrztu dorosłych (punkt 7)²⁶. A zatem dochodzi do sytuacji, w której teoretycznie istnieje możliwość ochrzczenia dziecka według *Rituale Romanum* w edycji typicznej z 1952 r., ale w praktyce może to być niemożliwe ze względu na brak oleju katechumenów.

Oprócz tego Rytuał rzymski w edycji typicznej Piusa XII zawiera w sobie również różne błogosławieństwa zastrzeżone biskupowi²⁷. Wśród nich jest choćby

²³ To rozróżnienie było obecne w tradycyjnym Kodeksie (por. kan. 782 § 1–2), stąd KPK z 1917 r., był koherentny z samym obrzędem.

²⁴ Skoro jest komuś udzielane prawo do czegoś, należy też zatroszczyć się o wszystkie elementy niezbędne do realizacji owego prawa.

²⁵ Zob. *Ordo benedicens oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi Chrisma. Editio typica*, Vaticano 1971.

²⁶ Gdyby pracodawcy chodziło również o przypadek chrztu dzieci, napisałby o tym albo w ogóle nie wspominałby o dorosłych.

²⁷ Np. w rozdziale IX tytułu 9.

benedykcja szat kapłańskich, w tym również manipularza, jak również błogosławienie kościoła, ołtarza oraz cmentarza²⁸. Skoro zatem korzystanie z tradycyjnego Pontyfikału rzymskiego w zamyśle prefekta Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów jest całkowicie zabronione, to czy obrzędy wyjęte z tego Pontyfikału, ale obecne w dopuszczonym do użytku Rytuale Rzymskim z 1952 r. można sprawować? Z czysto teoretycznego punktu widzenia, w świetle analizowanych kanonów 17, 18 i 20 Kodeksu Jana Pawła II oraz w świetle dosłownej treści *Responsa ad dubia*, nie widać ku temu przeszkód²⁹, co ponownie wydaje się stać w opozycji do dość wyraźnego zamysłu prefekta interpretującego *Traditionis custodes*.

Oprócz tradycyjnych Rytuału i Pontyfikału nierozwiązana pozostaje kwestia innych ksiąg liturgicznych, jak Ceremoniału biskupiego czy Brewiarza w edycji typicznej Jana XXIII³⁰. Jak nadmieniono, za pontyfikatu Benedykta XVI wyraźnie dopuszczono do swobodnego posługiwania się tradycyjnymi Ceremoniałem i Brewiarzem, a do tych ksiąg liturgicznych ani motu proprio Franciszka, ani *Responsa ad dubia* prefekta Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w żaden sposób nie nawiązują. Na podstawie przedstawionej analizy opartej na kanonach 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. ponownie należałoby zatem stwierdzić, że co do tych ksiąg żadnego zakazu nie ma, co znowu stoi w sprzeczności z bardzo wyraźnym zamysłem prawodawcy.

Problemem niepodjętym ani przez papieża Franciszka, ani przez prefekta Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, ani nawet przez Benedykta XVI w *Summorum Pontificum* jest wreszcie kwestia korzystania z *Memoriale Rituum*³¹. Czysto teoretycznie, skoro nikt nie wspomina o tej księdze liturgicznej, nie było wydane co do niej wyraźnego zezwolenia Benedykta XVI, to należałoby przyjąć, że korzystanie z tej księgi nie jest dozwolone³².

Faktycznie jednak w opinii autora niniejszego studium nie jest to takie oczywiste. *Memoriale Rituum* opisuje sposób celebracji obrzędów w niektóre dni liturgiczne w tych parafiach, gdzie brakuje wyższego duchowieństwa. Oczywiście to prawda, że w związku z reformami Piusa XII z lat pięćdziesiątych XX w.³³ ta księga straciła na aktualności co do Wielkiego Tygodnia, niemniej ciągle pozostała aktualna co do święta Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny oraz Środy Popielcowej, gdyż obrzędy sprawowane w te dni aż do odnowy liturgicznej reformowane nie były³⁴.

²⁸ Co *de facto* jest wyjęte z Pontyfikału, po dokonaniu pewnych uproszczeń.

²⁹ Pod warunkiem, że prezbiter otrzymałby odpowiednie zezwolenie biskupa.

³⁰ Zob. *Caeremoniale Episcoporum Clementis VIII, Innocentii X et Benedicti XIII Jussu editum Benedicti XIV et Leonis XIII auctoritate recognitum*, Roma 1948; *Breviarium Romanum. Editio typica* 1961, Vaticano 2009.

³¹ *Memoriale Rituum pro aliquibus praestantioribus sacris functionibus persolvendis in minoribus ecclesiis Benedicti XIII Pont. Max. jussu editum Benedicti Papae XV auctoritate recognitum*, Roma 1950.

³² A zatem Franciszek nie musiał w sposób bezpośredni wycofywać zgody na jej używanie, gdyż ta nigdy nie została przyznana.

³³ Zob. *Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus. Editio iuxta typicam vaticanam*, Ratisbonae 1955; *Ordo Sabbati Sancti quando Vigilia Paschalis instaurata peragitur. Editio altera*, 1953; *Ordo Sabbati Sancti quando vigilia paschalis instaurata peragitur*, Vaticano 1951.

³⁴ Z tego też powodu Mszał Jana XXIII nie zawiera alternatywnych rubryk sprawowania obrzędów

Jeżeli zatem Ojciec Święty podtrzymał prawo korzystania z Mszału rzymskiego w jego edycji typicznej z 1962 r., to czy tym samym zabronił korzystania z *Memoriale Rituum* w odniesieniu do dwóch wspomnianych uroczystości? Jako że ta księga jest ściśle powiązana z Mszałem, wydaje się, że zgoda na korzystanie z Mszału Jana XXIII powinna pociągać za sobą zgodę na posługiwanie się tą księgą po dopasowaniu tego, co przestało z nią być zgodne³⁵.

Ktoś mógłby chcieć argumentować, że skoro *Memoriale Rituum* nie jest wyraźnie wspomniane jako dopuszczona przez Benedykta XVI czy Franciszka księga liturgiczna, to należy domniemywać zakaz jej używania. Gdyby ten tok rozumowania był poprawny, to w takim razie należy konsekwentnie uznać, że nie ma pełnej możliwości realizacji uprawnienia polegającego na korzystaniu z Mszału Jana XXIII. Dochodzi zatem do sytuacji, w której prawodawca daje zgodę na korzystanie z danej księgi liturgicznej, ale *de facto* w milczący sposób wyklucza pełne jej używanie³⁶. Żeby bowiem odprawić obrzędy zgodnie z rubrykami Mszału z 1962 r. w święto Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny oraz Środę Popielcową, oprócz celebransa potrzebna jest obecność wyższego duchowieństwa. Jeżeli diakona i subdiakona nie ma, obrzędy tego dnia nie da się sprawować w myśl rubryk samego tylko Mszału. Księgą liturgiczną, która pozwala na rezygnację z wymogu obecności wyższego duchowieństwa w te dni, jest właśnie *Memoriale Rituum* rozpisujące rubryki w taki sposób, żeby szafarz mógł się obejść bez obecności diakona i subdiakona.

Wreszcie w odniesieniu do Mszału pojawiają się dwa problemy. Pierwszy z nich dotyczy wielkopiątkowych modlitw. Benedykt XVI, zezwalając na posługiwanie się Mszałem w edycji typicznej z 1962 r., nakazał jednocześnie odmawianie zmienionej modlitwy za żydów³⁷. Czy zatem księża sprawujący Mszę tradycyjną na podstawie motu proprio Franciszka również są związani tym postanowieniem Benedykta XVI czy nie?

Zarówno *Traditionis custodes*, jak i *Responsa ad dubia* z 4 grudnia 2021 r. nie poruszają tego problemu. W myśl przywoływanego wielokrotnie art. 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. teoretycznie należy uznać, że postanowienie Benedykta XVI nadal pozostaje w mocy³⁸. Z drugiej jednak strony Franciszek i prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ciągle konsekwentnie

liturgicznych tego dnia na wzór tego, co jest w obrzędach Niedzieli Palmowej, Wielkiego Czwartku, Wielkiego Piątku i Wigilii Paschalnej.

³⁵ Czyli obrzędów Wielkiego Tygodnia.

³⁶ Oczywiście to prawda, że *Summorum Pontificum* (art. 2) wykluczyło możliwość posługiwania się Mszałem z 1962 r. w kontekście Triduum Paschalnego, niemniej to wyłączenie zostało wyraźnie wskazane. W *Traditionis custodes* Franciszek nie określił żadnych wyłączeń, a zatem nie zabronił celebracji obrzędów Święta Oczyszczenia czy Środy Popielcowej.

³⁷ A zatem zabronił posługiwania się tradycyjnym wariantem, a tak naprawdę tym, który powstał w wyniku reform Piusa XII oraz Jana XXIII.

³⁸ Kwestia zmiany wielkopiątkowej modlitwy za Żydów została podjęta np. w: D. Mielnik, *Wielkopiątkowa ektenia na tle dwudziestowiecznych reform liturgicznych w świetle zasady lex orandi – lex credendi*, Lublin 2022; tenże, *Is the traditional Good Friday oration for the Jewish people factually hurtful? Attempting to offer an apology for “pro perfidis Judaeis”*, Łódzkie Studia Teologiczne 2022, 31, 243–256; tenże, *The Good Friday oration for the Jews in the Latin liturgical books in the background of the postconciliar liturgical reforms. From the conflict to the cooperation*, International Relations Review 2021, 12, 141–158.

nawiązują do Mszału z 1962 r., a nie do stanu liturgii tradycyjnej po reformach Benedykta XVI, a zatem gramatyczna wykładnia norm prawnych zawartych w tych dokumentach nakazywałaby raczej uznać, że zmiana Benedykta XVI została milcząco zniesiona.

Drugi problem dotyczy Mszy Krzyżma. Tę liturgię, zgodnie z wymogami ksiąg liturgicznych, ma sprawować biskup. Czy dokument Franciszka w ogóle pozwala na celebrowanie tradycyjnej liturgii przez biskupa? Wytyczne art. 4–5 *Traditionis custodes* wyraźnie wskazują na prezbiterów, z drugiej strony to biskup jest ukazany jako moderator życia liturgicznego (art. 2), co w domyśle powinno zapewniać mu możliwość celebrowania według starszych ksiąg liturgicznych³⁹. Z drugiej jednak strony należy mieć świadomość tego, że *Responsa ad dubia* zabraniają korzystania z tradycyjnego Pontyfikału. Tymczasem to właśnie w tej księdze liturgicznej, a konkretnie w części trzeciej, zawarte są obrzędy błogosławienia olejów świętych, do których zresztą rubryki Mszału z 1962 r. wyraźnie odsyłają. Skoro zatem na mocy analizowanego *motu proprio* można posługiwać się *Missale Romanum* w edycji typicznej Jana XXIII, to czy obejmuje to konsekwentnie zgodę na odprawienie przez biskupa Mszy Krzyżma wraz z obrzędami błogosławienia olejów? Tej kwestii ani dokument Franciszka, ani prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów nie rozwiązują.

4. PODSUMOWANIE

Celem niniejszej pracy była próba ukazania oraz wyjaśnienia przyczyny wewnętrznej niespójności norm prawnych obecnych w *Traditionis custodes* co do osoby celebransa oraz zakresu korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych. Ten problem podjęto w świetle kanonów 17, 18 i 20 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Opracowanie podzielono na dwie części. Najpierw podjęto temat zgody na celebrowanie Mszy tradycyjnej, następnie przeanalizowano problem zakresu korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych.

Na podstawie przeprowadzonych analiz należy stwierdzić, że problem specyficznej grupy kapłanów nieujętych w dokumencie papieża Franciszka nie posiada przekonującego rozwiązania. Za dwiema sprzecznymi odpowiedziami przemawiają dwie różne reguły kanoniczne (wykładnia gramatyczna vs wykładnia intencjonalna), przy czym przyznanie pierwszej z nich pierwszeństwa tworzy oczywistą niespójność z całym duchem *Traditionis custodes*. Przyczyną opisanego problemu jest brak wyraźnego podjęcia zasad, które należy aplikować wobec tej grupy kapłanów.

Druga kwestia, a zatem dokładny zakres prawa do korzystania z tradycyjnych ksiąg liturgicznych, tworzy trudności w pojedynczych przypadkach (celebrowanie Mszy Krzyżma wbrew zakazowi korzystania z tradycyjnego Pontyfikału, nieoczywiste prawo do posługiwania się *Memoriale rituum*) wskutek wydania norm wzajemnie wykluczających się bezpośrednio lub pośrednio. Przyznanie prawa do

³⁹ Por. E. Szafranowski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985, 90.

posługiwania się Mszałem rzymskim z 1962 r. przy jednoczesnym zakazie posługiwania się *Pontificale Romanum* w edycji typicznej Jana XXIII tworzy nieoczywisty przypadek celebracji Mszy Krzyżma, a uprawnienie do używania tradycyjnego *Missale Romanum* przy braku szczegółowych wyłączeń wprowadza nieoczywistość w postaci pozwolenia lub nie na korzystanie z *Memoriale rituum*. Przyczyną istnienia tych zgrzytów wydaje się być brak dokładnej wiedzy prawodawcy co do tego, jakimi regułami rządzi się tradycyjna liturgia rzymska, wskutek czego nie wiedział on, że ogólnymi regulacjami nie jest w stanie rozwiązać różnych kwestii szczegółowych.

BIBLIOGRAFIA

- Breviarium Romanum. Editio typica 1961*, Vaticano 2009.
- Caeremoniale Episcoporum Clementis VIII, Innocentii X et Benedicti XIII Jussu editum Benedicti XIV et Leonis XIII auctoritate recognitum*, Roma 1948.
- Memoriale Rituum pro aliquibus praestantioribus sacris functionibus persolvendis in minoribus ecclesiis Benedicti XIII Pont. Max. jussu editum Benedicti Papae XV auctoritate recognitum*, Roma 1950.
- Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi Chrisma. Editio typica*, Vaticano 1971.
- Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus. Editio iuxta typicam vaticanam*, Ratisbonae 1955.
- Ordo Sabbati Sancti quando vigilia paschalis instaurata peragitur*, Vaticano 1951.
- Ordo Sabbati Sancti quando Vigilia Paschalis instaurata peragitur. Editio altera*, 1953.
- Pontificale Romanum jussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII Pontificibus Maximis recognitum et castigatum*, Mechlinia 1895.
- Pontificale Romanum. Editio princeps (1595–1596)*, Città del Vaticano 1997.
- Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*, Città del Vaticano 2008.
- Rituale Romanum Pauli V Pont. Max. jussu editum*, Città del Vaticano 2004.
- Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi jussu editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad normam codicis juris canonici accommodatum SSmi D. N. Pii Papae XII auctoritate ordinatum et auctum*, 1952.
- Beal J.P., J.A. Coriden, T.J. Green, *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York 2000.
- Krukowski J., R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I. Normy ogólne*, Poznań 2003.
- Majer P., *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011.
- Majer P., *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Wydanie 2*, Warszawa 2023.
- Mielnik D., *The Good Friday oration for the Jews in the Latin liturgical books in the background of the postconciliar liturgical reforms. From the conflict to the cooperation*, *International Relations Review* 2021, 12, 141–158.
- Mielnik D., *Is the traditional Good Friday oration for the Jewish people factually hurtful? Attempting to offer an apology for "pro perfidis Judaeis"*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 2022, 31, s. 243–256.
- Mielnik D., *Wielkopiątkowa ektenia na tle dwudziestowiecznych reform liturgicznych w świetle zasady lex orandi – lex credendi*, Lublin 2022.
- Pawluk T., *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Olsztyn 1985.
- Pietras D., *Dyscyplina sprawowania liturgii z 1962 roku według motu proprio „Traditionis custodes” papieża Franciszka oraz „Responsa ad dubia” Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (cz. 1)*, *Annales Canonici* 2023, 19, s. 91–114.

Pietras D., *Te ecclesiastical discipline of the celebration of marriage according to the books of the Roman Rite of 1962 after the Second Vatican Council according to the motu proprio Summorum Pontificum and Traditionis custodes*, *Ius Matrimoniale* 2023, 34/2, s. 129–164.

Szafranowski E., *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985.

Szafranowski E., *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985.

**THE PROBLEM OF THE INTERNAL INCONSISTENCY
OF THE LEGAL NORMS OF THE MOTU PROPRIO
TRADITIONIS CUSTODES REGARDING THE CELEBRANT
AND THE USE OF TRADITIONAL LITURGICAL BOOKS
IN THE LIGHT OF CANONS 17, 18 AND 20
OF THE 1983 CODE OF CANON LAW**

Summary

The purpose of this article is to attempt to show and explain the reason for the inconsistency of the legal norms of *Traditionis custodes* regarding the person of the celebrant and the use of traditional liturgical books. The problem is addressed on the basis of canons 17, 18 and 20 of the Code of Canon Law of John Paul II. The analyses were divided into two parts. First, the topic of consent for the celebration of the traditional Mass was analysed, then – the problem of the scope of the use of traditional liturgical books. On the basis of the analyses, it should be concluded that the reason for the problems described in the work is the lack of a clear take on the rules to be applied to a specific group of priests and probably the legislator's lack of precise knowledge of what rules govern the traditional Roman liturgy.

Key words: Holy Mass; liturgy; liturgical books; *Traditionis custodes*; *Summorum Pontificum*; interpretation of canon law

Nota o Autorze

Dawid MIELNIK – absolwent teologii, nauk biblijnych, filozofii, filologii polskiej, literaturoznawstwa, prawa, prawa kanonicznego, edytorstwa i informatyki, doktor nauk teologicznych w zakresie teologii biblijnej (KUL, 2017), doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii (KUL, 2021) oraz doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa (KUL, 2024); autor 10 monografii oraz 140 recenzowanych artykułów naukowych, tłumacz Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.; ORCID: 0000-0002-2701-4889.

Kontakt e-mail: mielnikdawid@kul.pl.